

"כי יהיה אלהיך מתהלך בקרב מחנהך" ... עיון בפרשת השבוע על פי "התורה והמצוה" למלבי"ם

1. דברים כ"ג, י"ט

(י) כי תצא מוֹנֶה על אֹיִבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דָּבָר רָע: (יא) כי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקֶּרֶה לְלִילָה וַיֵּצֵא אֶל מוֹזוֹן לְמוֹנֶה לֹא יָבֵא אֶל תּוֹךְ הַמּוֹנֶה: (יב) וְהָיָה לַפְּנֹת עָרֵב יִרְוֹץ בְּמַיִם וּכְבֹּא הַשֶּׁמֶשׁ יָבֵא אֶל תּוֹךְ הַמּוֹנֶה: (יג) וְיָד תִּהְיֶה לְךָ מוֹזוֹן לְמוֹנֶה וַיֵּצֵאתָ שָׁמָּה זוּזִין: (יד) וְיִתֵּד תִּהְיֶה לְךָ עַל אֲזָנֶיךָ וְהָיָה בְּשִׁבְתְּךָ זוּזִין וְזוֹפְרִתָּה בָּהּ וְשִׁבְתָּ וְכִסִּיתָ אֶת צְאֲתֶךָ: (טו) כי יהיה אלהיך מתהלך בקרב מוֹנֶה לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיִבֶיךָ לַפְּנֵיךָ וְהָיָה מוֹנֶה קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עָרוֹת דָּבָר וְיָשֵׁב מֵאַזְרֵיךָ:

2. ספרי כי תצא פי' מ"ד; מ"ח

מ"ד. כי תצא מחנה על אויבך. כשתהיה יוצא הוי יוצא במחנה: על אויבך. כנגד אויבך אתה נלחם: ונשמרתם מכל דבר רע. שומע אני בטהרות ובטמאות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה. אין לי אלא ערוה מנין לרבות ע"ז ושפיכות דמים וקללת השם ת"ל ונשמרתם מכל דבר רע. יכול בטמאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה. מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו בה כנענים ומסלק בה שכינה כך כל מעשה שגלו בה כנענים ומסלק שכינה כשהוא אומר דבר רע אף לשון הרע:

מ"ח. כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנהך. מכאן אמרו לא יקרא אדם קרית שמע בצד משרה של כובסים ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורבקי וספרים ותפילין בידו: להצילך ולתת אויבך לפניך. אם עשית כל האמור בענין סוף שהוא מצילך ויתן את אויבך בידך:

והיה מחנהך קדוש. קדשוהו. מכאן אמרו ברכות נד לא יכנס אדם בהר הבית במקלו ובמנעלו ובאבק שעל גבי רגליו: ולא יראה בכ ערות דבר. מלמד שהעירות מסלקות את השכינה.

3. מלבי"ם דברים כ"ג, י"ט

כי תצא מחנה. תיבת "מחנה" מיותר. ודריש בספרי, שר"ל שתצא בסדרים ובעם רב שנקרא מחנה, ולא תסמוך על הנס, לילך בלא סדרים ובעם מועט.

על אויבך. משמע שאם העם או העיר אינם אויבך, לא תלך כלל. ואף שכבר נאמר כי תצא למלחמה על אויבך! אבל

משם לא נלמוד, רק שאם אינם אויבים, לא יצא נגדם למלחמה. אבל להכריחם שיהיו למס מותר; כאשר מותר לעשות לאויב, אף שענה לשלום. לכן בא הכתוב להוסיף, שלא לצאת כלל נגד מי שאינו אויב.

ונשמרת מכל דבר רע. ז"ל הרמב"ן ז"ל "והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה ויגזלו ויהמסו, ולא יתבוששו בנאוף וכל נבלה; הישר בטבעו יתלבש אכזריות וחמה, כצאת מחנה על אויב. וע"כ הזהיר בו הכתוב ונשמרת מכל דבר רע. ועל דרך הפשט, הוא אזהרת כל דבר הנאסר. ובספרי, "שומע אני בטומאות כו" - אף כל מעשה שגלו עליו כנענים, ומסלק את השכינה. כשהוא אומר "דבר" - אף על לשון הרע". ע"כ.

וגם זה מן הטעם שפירשנו, כי מלבד האזהרות שבאו באלה העבירות החמורות, יוסיף לאו במחנה, שישמרו שם מכל אלו העבירות, שלא תסתלק השכינה אשר היא שם; כאשר אמר, כי ה' א-להיך מתהלך בקרב מחנהך. והנה העושה העבירות הגדולות במחנה, כאותם שכתוב בהם שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמא. ועוד שלא יגברו האויבים עלינו, אם נעשה כמעשים הגורמים להם שיגלו מפנינו. וזהו ולתת אויבך לפניך. והוסיפו בו לשון הרע, כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקת, ויכו בהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים.

4. מלבי"ם דברים כ"ג, ט"ז

כי ה' א-להיך. בספרי דריש, "מכאן אמרו כו". ונראה מדלא אמר "מלמד", שגם הספרי סבירא ליה שעיקר פשטות הכתוב, על יוצאי מלחמה קאי; אך שמשם נלמד זה.

מתהלך בקרב מחנהך וגו'. ע"פ הפשט, הוא נתנית טעם למה שצוה, שישמרו מכל דבר רע, ושיהיה המחנה בקדושה ובטהרה. ויש להבין מה שאמר "ולאצילך", שיוורה רק זאת שלא ינעחום האויבים. ו"לתת אויבך לפניך", יורה שהמה ינעחו את האויבים; ובספרי כאן אמר, "סוף שהוא מצילך ויתן אויבך בידך". ויש להבין מה חידש בזה. גם מ"ש "סוף שהוא מצילך", מה הלשון "סוף"!

ולבא אל כונת הכתובים, נקדים שהשראת השכינה בתוך בני הוא על שתי מדרגות -

מדרגה החשובה, הוא בזמן שישראל שומרים את עצמם מלעשות רע ומתנהגים בקדושה ובטהרה, אז הוא שוכן בתוכם. כמ"ש (ויקרא כו יד) ונתתי משכני בתוכם (שם יב) והתהלכתי בתוכם. וכאן (בפסוק זה) כי ה' א-להיך מתהלך בקרב מחנהך.

המדרגה השניה היא, בזמן שאין שומרים את עצמם מדבר רע ואין מתנהגים בקדושה, ואז לא ישכון בתוכם. כמ"ש (שמות לג ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכיליתך. ועם כל זה לא יסיר השגחתו מעליהם, וגם בזה יש שתי מדרגות -

א'. כשהי"ת רואה שמוכרחים המה שיעשה להם נס, מפני הבטחת האבות גם מפני שבועתו, הוא יוצא לפניהם. כמו שמצינו כשיצאו ממצרים, אף שלא היו עדיין ראויין להשראת השכינה, כתיב בהם (שמות יג כא) וה' הולך לפניהם. (שופטים ה) קום כי זה היום אשר נתן ה' את סיסרא בידך, הלא ה' יצא לפניך.

והב', כשהם ראויים לעונש, והאויבים ישלטו בהם; רק מפני הבטחתו שלא לכלותם, הוא שוכן מאחריהם. ונמצא שיש ג' מדרגות- א'. כשהשכינה בתוכם, והב', כשיוצא לפניהם, והג', כשהוא שוכן מאחריהם.

וההפרש ביניהם הוא, כשיוצא לפניהם - ינעחו מיד את האויבים. וכשהוא שוכן בתוכם - לא ינעחו מיד, מפני שאין השכינה לפניהם לצד האויב, רק בתוכם. האויב יוכל להתקרב להם, אך לא יכול לעשות להם רעה, מחמת שהשכינה בתוכם; והמה יכו באויביהם כרצונם, וינעחו את האויבים. וזה שאמר הספרי "סוף שהוא מצילך". וכשהשכינה מאחריהם - ינעחו האויבים את ישראל, שיוכלו לעשות במחנה ישראל כרצונם, כי השכינה מאחריהם. ואך כשיבואו לידי כליה בסוף המחנה, אזי השכינה תתקומם נגדם, שלא יעשו בהם כליה ח"ו. וכ"ז במלחמת הרשות. אבל במלחמת מצוה, גם כשהם במדרגה שהשכינה בתוכם, מכל מקום יהיה הנעחון מיד, כי ילך מלאכו לפניו. כמו שנא' (שמות כג כג) כי ילך מלאכי לפניך.

[ובזה יתישב קושית המפ', מה שפ' משפטים (כג כ), כאשר אמר ה' למשה "הנה אנכי שולח מלאך", ולא סירב. ופ' תשא (שמות לג טו) אמר, "אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה!" שפ' משפטים, אמר על המדרגה היותר חשובה, שמלבד אשר השכינה בתוכם, עוד ישלח מלאכו לפניו

שינעחו מיד. ובפ' תשא, אמר ה' למשה " פני ילכו ", שפי' שפניו שהיא השראת השכינה ילך; " והניחותי לך ", שפי' שיניח אותם ולא ישכון בתוכם. ועל שלוח המלאך לא סירב משה; רק על מה שאמר, והניחותי לך, שנא' (שם יז) ובמה יודע אפוא וגו' הלא בלכתך עמנו .]

ובזה יתבאר הפסוקים - שכאן מדבר במלחמת הרשות, ש"כ"י משמש ע"פ רוב בלשון "אם", ו"אם" הוא רשות. ואף שיהיו נשמרים מכל רע, לא מובטחים שינעחו את האויבים מיד כנ"ל. ובל יאמרו "למה לנו להשמר מדע, הלא אם לא ישכן בתוכנו, עוד ילך לפנינו ויהיה הנעחון מיד", לזה אמר ושב מאחרך, שאז ינעחום האויבים.

5. ויקרא כ"ז, ג'-ב

(ג) אם בְּזוֹקְתֵי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ...
(יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִזְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם: (יב)
וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לְכֶם לְאֱלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם:

6. שמות כ"ג, כ

הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשַׁמְרֶךָ בְּדֶרֶךְ וּלְהַבִּיאֶךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַעְתִּי:

7. שמות ל"ג, א'-ט"ז

(א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ עִלָּה מִזֶּה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הִעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְאֶרֶץ אֲתֻנְנָה: (ב) וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי וְהַחִזְתִּי וְהַפְרָזִי הַחַזִּי וְהַיְבוּסִי: (ג) אֶל אֶרֶץ זָבַת זֹלָת וַיִּדְבַּשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם קָשֶׁה עָרַף אֶתָּה פֶן אֲכַלְךָ בְּדֶרֶךְ: (ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַרַע הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתו אִישׁ עֵדִיו עֲלָיו: (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתֶם עַם קָשֶׁה עָרַף רַגְעַ אֶזְדָּה אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִי וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדֶיךָ מֵעִלְיָה וְאֲדַעֵה מַה אֲעֲשֶׂה לָּךְ: ... (יב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה רְאֵה אֶתָּה אֹמֵר אֵלַי הֲעַל אֶת הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֵת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אֹמֵרֶת יִדְעִיתִךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצְוֹתַי זֶן בְּעֵינַי: (יג) וְעַתָּה אִם זֶן מִצְוֹתַי זֶן בְּעֵינַי הוֹדַעְתָּנִי זֶן אֵת דְּרָכְךָ וְאֲדַעֵה לְמַעַן אֲמַצֵּא זֶן בְּעֵינַי וְרֹאה כִּי עָמַר הַזֶּה הַזֶּה: (יד) וַיֹּאמֶר פָּנֵי יִלְכוּ וְהַנְּיָחְתִּי לָּךְ: (טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם אֵין פָּנֶיךָ הַלְכִים אֶל תִּעֲלֶנּוּ מִזֶּה: (טז) וּבְמַה יוֹדַע אֲפּוֹא כִּי

מִצְוֹתַי זֶן בְּעֵינַי אֲנִי וְעָמַר הַלֹּא בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעָמַר מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָרֶץ מַה:

8. מלבי"ם דברים כ', א'

כי תצא למלחמה. כבר בארתי בהתו"ה ויקרא יב, שבדבר שהוא חובה ומוכרח להעשות, ידבר בדרך המקור, עם שמוש הב' או הכ'. בהקריבכם מנחה חדשה, בהרימכם את חלבו ממנו. ואם יציין התנאי במלת "כי", מדבר מדבר (=בדבר) שאינו חובה.

ובכ"ז ממ"ש למלחמה על אויבך, משמע שאינו מלחמה כמלחמת דוד להרחיב את מלכותו, רק נגד אויבים הרוצים לצאת לקראתם; וזאת קורא ר' יהודה בשם "מלחמת מצוה". והועתק ממשנה דסוטה מד. וזה שציין "מתניתין"; וסתמא דספרי קורא זאת מלחמת הרשות, וכת"ק בסוטה שם. ונפקא מינא לעוסק במצוה, כמ"ש בגמ' שם ע"ב. ולכ"ע אינו מדבר במלחמת יהושע שהוא חובה, שבו הכל יוצאים. דהא אמר " כי תצא " ולא "בצאתך למלחמה". ויוכל להיות שמוסב גם על מה שאמר ריה"ג, (שופטים צ"ח) שחסר עין או שן לא יצא למלחמה, שגם זה אינו נוהג במלחמת חובה.

9. רש"י דברים כ"ג, י'

כי תלח וגו' ונשמרת - שהשטן מקטרג בשעת הסכנה:

10. אורות עמו"ג-י"ד; המלחמה ב'

אנו מסתכלים בדורות הראשונים, המסופרים בתורה, בנביאים ובכתובים, אותם הדורות שהיו עסוקים במלחמה, - והם הם הגדולים שאנו מתיחסים אליהם בידידות וגדולת קודש. הננו מבינים, שהזיק הנשמתי הוא היסוד: אותו מעמד העולם, שהלך במרוצתו אז, שהיתה המלחמה כל כך נחוצה בו, הוא גרם להופיע את אלה הנשמות, שהרגשתן הפנימית בתוכן שלם היתה. מלחמת קיומם, קיום האומה, מלחמת ד' היתה בהכרח פנימית. עזיזים היו ברוחם וידעו בעמק החשך לבחור בטוב ולסור מן הרע, "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע". כשאנו מתבוננים אליהם, הננו בכל ההופעה הרוחנית שאנו כל כך שוקקים לה, משתוקקים לאמוצם, לכח החיים החטוב והגבוש, האיתן והמוצק, ששכן בקרבם, ומתוך תשוקה זו, כחנו הרוחני מתאמץ וכח גבורתנו מתעדן, ואותן הנשמות החזקות חוזרות לחיות בנו כימי עולם.